

**ИЗТОКЪТ СРЕЩУ ЗАПАДА В РОМАНА
„ТРАВНИШКА ХРОНИКА“ НА ИВО АНДРИЧ**

Камелия Александрова
Югозападен университет „Неофит Рилски“, Благоевград

**THE EAST AGAINST THE WEST IN IVO ANDRIC'S
CHRONICLES OF TRAVNIK**

Kamelia Alexandrova
Neofit Rilski South West University of Blagoevgrad

This text traces the life in the Bosnian town of Travnik during a period of seven years. A time when Western European consuls arrive only to encounter the inhospitality of this Balkan Orient epitomized by Bosnia. The text traces the way in which Bosnian reality comes to face Western mentality, and the ensuing changes. The clash between the East and West is more than epochal...

Key words: the life in the Bosnian town of Travnik, European consuls, the inhospitality of the Balkan Orient, the clash between the East and the West

Когато става дума за Балканите, Иво Андрич говори предимно за Босна, като че ли двата ареала се препокриват. Или поне така е в представите на Андрич. Няма Балкани без Босна и няма Босна без Балкани така, както няма Андрич без Босна и няма Босна без Андрич. За него и Босна не може да се мисли или говори поотделно. Те са като двете части на едно цяло: човекът и писателят Иво Андрич и неговата любима Босна.

Влиянието на авторския роден край се чувства още в първите му литературни изяви – лирическите книги „Ех Ронто“ и „Вълнения“. По-късно, вече като майстор на разказа и новелата, Андрич отново обръща поглед към Босна, за да проследи и изобрази интересния и многопластов живот на този край. Несъмнено тази малка балканска страна със своите забележителности и природни дадености присъства във всяко от произведенията на балканския Нобелов лауреат. На фона на нейната природа се развиват сюжетите, разиграват се събитията, преплитат се съдби и завършват човешки животи. Най-осезаемо тема-

та за Босна е застъпена в два от романите на Андрич – „Мостът на Дрина“ и „Травнишка хроника“.

Романът „Мостът на Дрина“ рисува съдбата на Босна в продължение на четири столетия. В изобразяването на този живописен край авторът прибегва и до употребата на фолклорни похвати. Всяка една природна форма или даденост, всяко нещо, което съществува там, има своята дълбока история, своите дълбоки корени, съхранявани в миналото, битувачи във фолклора, защото кое може да разкрие величието на този край и неговото минало по-добре от легендите и преданията? В този роман Босна се разкрива като един различен свят с национални, религиозни и социални противоречия. Тук се сблъскват съдбите, възгледите и интересите на хора, изповядващи три различни религии – православие, католицизъм, мохамеданство, но живеещи във верска търпимост и в готовност за съдействие на другия, независимо от религия или социален статус. Тази страна има богат национален колорит, а представителите на различните нации („Мостът на Дрина“ е обединителен романов център, който събира съдбите на повече от 150 персонажа, и сам по себе си романът е един неповторим документ за живота на Босна. – б.м.), живеят, или поне се опитват да го правят, мирно, толерантно, спокойно. В „Травнишка хроника“ читателят може да проследи седем години от обществено-политическия живот на Босна – тази полудива страна от края на XIX в., превърнала се в арена на епохалния сблъсък между Изтока и Запада, между нашето и чуждото. Каквото и да се случи, каквито и изненади да ѝ поднесе Съдбата, който и да я владее, Босна остава като стълб във вечността. Красотата на тази по свой начин девствена природа е представена през различните годишни времена и сякаш оставя впечатление за Босна като за котловина, където, както пише и самият Андрич в романа си „Травнишка хроника“, „слънцето по-късно се ражда и залязва по-рано“ (Андрич 1975: 26), тя е място, на което времето сякаш е спряло и преходът между сезоните протича в продължение на „дни, които са по-дълги от седмици, и седмици, които изглеждат по-дълги от месеци“ (Андрич 1975: 25), една сгушена котловина, пропита от влага и постоянен мирис на гнило, сама по себе си обречена и погубваща, където дори снегът се превръща в дъжд, а той от своя страна още щом падне на земята, се превръща в кафява и лепкава кал... А тази котловина всъщност е една затворена и компактна общност.

„Травнишка хроника“ заема междинно място в творческото развитие на Иво Андрич – между „чистия“ обективно-епически похват на „Мостът на Дрина“ и „чистото“ субективно-психологическо време

(сливащо се с едно метафизическо надвреме) в „Прокълнатият двор“ (Игов 1992: 129). Романът, както вече бе посочено, обхваща кратък период от време, който период е ясно маркиран, т.е. самият художествен текст е времево маркиран – от „последния петък на месец октомври на 1806 година“ до „последния петък на месец май 1814 година“ – началото на сръбското освободително въстание на Караджордже и края на Наполеоновите войни. Повествованието на романа е затворено във времето от пристигането до заминаването на европейските консули в босненския град Травник.

В монографията си за Андрич Светлозар Игов пише, че в „Травнишка хроника“ се преплитат две гледни точки – първата е гледната точка на Давил към Травник, Босна и балканския Ориент. Другата гледна точка е на самия балкански Ориент към „консулските времена“, към „пришълците-чужденци“. Балканският Ориент не търпи нищо чуждо, а още по-малко европейско: „Ние сме си тука у дома и всеки, който дойде, ще бъде на чуждо, та няма дълго да изтрае. Тук и войски пристигнаха, ама не можах да се задържат. Колко са идвали тук, за да останат, но на всички видяхме гърбовете, па и техните ще видим, ако рекат да дойдат“ (Андрич 1975: 23).

Всеки, който познава конкретната Андричева творба, не може да не се съгласи, че в този роман Травник, Босна и Балканите са представени чрез три основни образа символи: тишината, мрака, земята. Според големия изследовател и познавач на Андричевото творчество Св. Игов в този роман Травник всъщност е един „по-обобщен символ на Босна и Балканите“ (Игов 1992: 134).

Травник е един дълбок и тесен разсед, който поколенията с течение на времето застрояват и обработват, „укрепен прелез, където хората се бяха установили да живеят за постоянно, пригаждайки през вековете себе си към него и него към себе си“ (Андрич 1975: 25). От двете страни на този разсед под остър ъгъл се спускат планини, които в долината се срещат с тясна река. Тази гледка наподобява полуотворена книга, от двете страни на която „бяха нарисувани градините, сокаците, къщите, гробищата, джамиите...“ (Андрич 1975: 25). В тази тясна котловина няма нито един път, нито дори равно място. Тя е пропита с лепкава влага и постоянно течение. Според голяма част от изследователите на Андричевото творчество зад тази картина на Травник всъщност се крият географското положение и социално-историческата ситуация на Балканите.

Тъмницата като символ в романа се свързва преди всичко с новодошлите в Травник чужденци, за които този босненски град се

превръща в тъмница, затвор, опустошителен център. Това е техният Прокълнат двор. Тъмницата е затвореното пространство, котловината е тъмница. Тъмницата е и тъмнината, мракът, така присъщ на това място: „Никой не беше изчислил колко слънчеви часа е отнела природата на този град, но се знаеше, че тук слънцето по-късно се ражда и залязва по-рано...“ (Андрич 1975: 26).

А мракът е навсякъде. За чужденците дори самата Босна означава мрак. А този босненски мрак е във вечерната тъмнина на Травник, в която френският консул Жан Давил съзерцава града. В този мрак и в тази тишина Давил се чувства напълно безпомощен и безсилен да промени каквото и да било. В дългата нощ, когато всичко е вече мъртвешки утихнало, Давил се чувства изгубен в тази травнишка дивота, далеч от цивилизацията. За него престоят му в тази малка балканска страна е повече от изпитание, дори би могло да се нарече кошмар, но онова, което е още по-лошо от този кошмар, е липсата му на сетива за новата действителност. Той не я разбира, или пък не иска да я разбере, и това прави пребиваването му там изключително трудно. За него Босна, в частност Травник, е нищо повече от една глупава игра на случайността.

Като антитеза на тази тъмница, а защо не и като надежда за едно предстоящо по-добро време, в повествованието откриваме мотива за светлината. От една страна, това е светлината от свещите, която всяка вечер може да се види от прозорците на двамата консули. Светлината в този роман може да се възприеме като символ на духовната култура и цивилизованост на човека от Запада. Това е светлината от свещта на френския консул, на която той пише докладите си за събитията и пребиваването си в този див край. От друга страна, това е светлината, която непрекъснато свети от гроба на Абдулах паша. Тази светлина е там дори когато светлините в града още не са запалени или вече са изгасени. Според някои от литературните критици светлината от гроба на Абдулах паша е в противовес на мотива за тъмнината като символ на всякакъв вид застой, включително и на смъртта.

Тишината... „сладката тишина на турските времена“, „хубавата победоносна тишина“ е най-силно осезаема, когато вечер френският консул съзерцава отвисоко града, потънал в „мрак и тишина“. Смразяваща тишина, караща човек да настръхне в страх от неочакваното, непознатото, дивото и варварското. Тази тишина е една от основните и всъщност най-ярката, най-значимата характеристика на Травник и Босна като цяло. В концепцията си за символа на тишината Светлозар Игов маркира следното заключение: „Тишината, „безмълвието“, „не-

мостта“ на Босна – както я възприема Давил, – са, от една страна, Босна от гледната точка на „чужденеца“ Давил. Но от друга страна, е и нейната вътрешна историческа логика, израз на „замръзналото време“, на апатично-фаталистично ориенталско разбиране за времето – „хубавата победоносна тишина“, с която завършва романът“ (Игов 1992: 137). Като тук тишината е по-скоро израз на духовната и душевна смърт не само на местните и на града Травник, но и на цяла Босна. Контраст на тази тишина е младият консул Дефосе. Той ѝ се противопоставя със силата на словото. Иска да напише книга за Травник и непрекъснато се среща с нови хора – интересува се от бита, нравите, традициите им, води най-старателно записки. Нейните неразбираеми и разбираеми закони разпалват интереса му, но вътре, в душата си, той остава нещастен може би повече и от Давил.

Проблемът за отношенията между Изтока и Запада, както бе споменато, заема съществено място в творчеството на босненския писател Иво Андрич и е широко обследван от редица учени. В този смисъл темата за човека от Изтока и човека от Запада прозира още в заглавието на романа – „Травнишка хроника [Консулски времена]“, като първата част на заглавието маркира мястото на действието – града Травник, а втората част номинира присъствието на хората от Запада – консулите.

В есето си „Изтокът в разказите на Иво Андрич“ Исидора Секулич отбелязва, че художникът (Иво Андрич – бел. моя) проявява горещ интерес към ислямския елемент, който „толкова дълго време беше господар и съдба на неговата родина, към всички примитивни, сурови, грозни и едновременно загадъчни и живописни типове от това старо турско време в Босна“ (Секулич 1968: 134). Именно този сблъсък, това взаимопроникване на Изтока и Запада, сблъсъкът и преплитането на ислямско с християнско, на антицивизационното с цивилизационното в романа „Травнишка хроника“ грабва вниманието на читателя.

В Травник пристигат пратениците на Запада – френският консул Давил, помощникът му – младият консул Дефосе, а след тях пристигат и австрийският консул Фон Митерер и сменилият го по-късно Фон Паулич. Босна ги „посреща“, изпълнена с мрак и злокобни знамения, обгръща ги с „острата си студена атмосфера“ на нещастния местен живот и с „вродената лошотия“ на босненци. Европейците като че ли са запратени от съдбата в Травнишката долина, където се чувстват „неразбрани“ и изоставени в „студената варварска страна“ с „потайни, зли и непонятни люде“.

Консултът Жан Давил (един от основните персонажи в романа), се оказва жертва на големите исторически събития. Със страх и ужас той опитва да общува с жителите на Травник. Давил се отнася с недоверие към всичко босненско, не разбира логиката на местния живот и затова го схваща като една „неевропейска перспектива“. Давил е човекът, който непрекъснато е в противоречие с Босна, съпротивлява ѝ се, анализира я и размишлява за нея, преодолява я, а в крайна сметка се оказва най-засегнат, в най-голяма степен заразен от „ориенталската“ ѝ отрова. Той поглъща от тази силна отрова, но същевременно решава да „спасява себе си и своите“. За него престоят му в тази полудива страна е нищо повече, освен безвъзвратно загубено време. Така той се превръща в обект, ситуиран в историята не по собствена воля, за да стане впоследствие нейна жертва. В крайна сметка Жан Давил е обсебен от мисълта, че правият път, който той търси цял живот, не може да не съществува и именно той е този, който ще го открие за всички хора.

Отношенията между консулите и турците в Травник (в лицето на везирите) са привидно добри. Докато Давил е консул, се сменят трима везири – Мехмед паша, който уважава френския консул, защото дълбоко уважава Френската империя, Ибрахим паша, който в лицето на Давил открива човек, с когото може да споделя всичко, и Силиктар Али паша.

Различията в ценностните системи на човека от Запада и човека от Изтока най-ярко проличават в една конкретна случка, ясно представяща ориенталския, нецивилизован манталитет на човека от Изтока. Става въпрос за деня, в който и двамата консули са поканени в конака, везирът се хвали пред събеседниците си с успеха на своя кехая при потушаването на въстанието в Сърбия, а някак помежду другото показва на гостите си и новите си трофеи – отрязаните човешки органи: „Върху рогозката почнаха да падат отрязани човешки уши и носове в голямо количество, неописуема маса клето човешко месо, осолено и почерняло от съсирената кръв. Из Дивана се разнесе студена и отвратителна воня на влажна сол и застояла кръв“ (Андрич 1975: 226).

За цивилизованото европейско съзнание една такава нехуманна и дори антицивилизационна проява е немислима и неприемлива. Консулите са потресени от варварските нрави и дивашките постъпки на балканците. Те сякаш тайно се надяват това чудовищно действие да е само един кошмар, но всъщност разбират, че това е суровата и жестока действителност на времето и мястото, в които са попаднали. Човекът от Запада усеща как го измъчва и разяжда съзнанието, че никога

няма да успее да намери разумна мярка за тези хора и за техните постъпки. Това е може би най-емблематичният сблъсък между Изтока и Запада, между жестокия варварски свят и цивилизацията, разиграл се на територията на този „безпътен край на Европа“.

Френският консул се променя от допира си с хората от Изтока и към края на романа вече няма сили в себе си да се противопоставя; след последната смяна на везира Давил дори не е способен да реагира по какъвто и да било начин. „През тези седем години по необходимост и полека-лека той свикна с много тежки и неприятни неща...“ (Андрич 1975: 387 – 388). Босна и прекараните във варварския Изток седем години променят Давил и той вече е по-близо до варварския начин на живот – страхува се от евентуалните промени, от новините, страхува се от необятното и непредсказуемо море на бъдещето...

По съвсем противоположен начин в сравнение с Давил се отразява на Дефосе пребиваването му в Босна. Той е млад, жизнен и енергичен, умее да се сближава с хората без предразсъдъци и недоверие и най-важното – има огромното желание да проникне в миналото, да изучи нравите и обичаите на жителите на Травник. Професионалният му интерес към този град му помага да се климатизира в Босна. Но има и нещо друго, което също е в полза на младия консул – той не е станал все още жертва на историята, защото идва след големите исторически катаклизми от края на осемнадесети век. Той идва във времето на Наполеон, сякаш „наготово“, както вероятно би си помислил Давил, но въпреки това и младият Дефосе попада в конфликтна ситуация. Въпреки че денят му е изпълнен с многобройни срещи с различни и интересни хора, вечерите са изпълнени със страхове, съмнения и с тишина – онази страшна босненска тишина. Дефосе все по-осезаемо усеща, че тази босненска „тишина“ все повече го разяжда, „ориенталската отрова“ все повече прониква в него и „вледенява кръвта му“. За него, човека от Запада, сблъсъкът се случва в онзи красив следобед, когато са насаме с Елка от Долац сред гъстите листа на една от най-крайните пътеки в консулството. В момента на неописуемо емоционално удоволствие и плътска наслада, момент, предшестваш върховния екстаз, се случва необяснимото за Дефосе – внезапно девойката се намира на земята, паднала на колене пред младия мъж, молеща го да не ѝ отнема честта. Елка като че ли преминава в един друг, по-различен свят. Свят, в който „потайно бе избягала под сигурната закрила на някаква по-силна воля, където той вече не можеше нищо да ѝ стори“ (Андрич 1975: 200). Това е светът на Изтока...

В същото време обаче и Изтокът не приема Запада, остава затворен за неговите новости, за чуждото. Още при първото посещение на Давил в конака той се сблъсква с неодобрението, с пренебрежителното и отричащо поведение на местното население спрямо новото. Френският консул не е посрещнат добре от местните. Той бива освиркван, хулен, по негов адрес се изсипват безброй клевети, дори е заплют от местното турско население, докато язди със свитата си по пътя към конака.

Особено показателна в отношението на Изтока спрямо Запада е необяснимата „омраза“ на босненците към пътищата. За разлика от повечето европейски (и не само) държави, които се стремят да реализират връзки помежду си (било то транспортни, комуникационни, търговски) посредством строенето на пътища и мостове, сами по себе си означаващи развитие и прогрес, стремежът на босненци е точно обратният: „Мисля, че днес в Европа няма друга такава страна без пътища като Босна. Този народ, за разлика от всички други народи по света, има някаква непонятна, извратена омраза към пътищата, които всъщност означават напредък и благосъстояние; в тази нещастна страна пътищата не се запазват и не траят дълго, като че сами се рушат“ – казва Давил (Андрич 1975: 86 – 87). Но още по-показателни са думите на свещеника: „Между нас казано, дори и когато турците оправят пътя, нашите хора го разкопават и развалят още при първия дъжд или сняг. Така поне отклоняваме нежеланите гости“ (Андрич 1975: 87). Техният свят, този на Изтока, в своята дълбока същност е затворена общност с остарели порядки и разбирания за света, общност, в която на новото, чуждото, на всичко онова, което идва от Запад, не се гледа с добро око, то е поставено под съмнение. Чуждото е еквивалент на вредно за общността, за патриархалните норми и разбирания.

Интересен от гледна точка на сблъсъка между Изтока и Запада е лекарят Давна (Колоня), който първоначално изпълнява функцията на посредник между консулите и конака, Запада и Изтока. Той е един своеобразен преход между източния и западния свят – още от ранна младост живее на Изток и по този начин придобива доста от навиците на левантинците – хора без скрупули и с много лица, показват се „ту снизходителни, ту смели, ту потиснати, ту възторжени, защото това бяха за тях необходимите средства в борбата за живот [...]. Чужденец, хвърлен в тази неравна и тежка борба, потъваше целият в нея и загубваше истинския си лик“ (Андрич 1975: 50).

Колоня е принуден да води неравна и тежка борба, в която губи истинския си лик. Макар че живее повече време в Левант, по произход той е от Италия, където прекарва младостта си. В Травник не е обект на ничий интерес, за него не се знае почти нищо и макар че е лекар, няма нито един пациент. Пред Дефосе Колоня споделя личната си драма, казвайки, че такива са мъките на християните от Левант, които хората от християнския запад не могат никога напълно да разберат, а още по-малко биха могли да ги разберат турците. Колоня се оказва обречен да живее неразбран сред едно варварско общество, каквото е травнишкото в Босна. Той е „човешки прах, който с мъка се движи между Изтока и Запада, без да принадлежи нито към единия, нито към другия, еднакво прогонван и от единия, и от другия“ (Андрич 1975: 280). Дори след мистериозната си смърт Колоня остава да лавира, колебае се между варварския Изток и цивилизования Запад. „Насилственото“ му потурчване след смъртта и „австрийското“ му погребение са причина лекарят на австрийското консулство да остане на границата между тези два свята.

Най-значителна е промяната при Жак Фресине, който идва в Травник, след като е прекарал две години в Сараево. Разочарован и отчаян от босненската действителност, Фресине непрекъснато се бори с тази действителност, но „ориенталската отрова“ и Изтокът го разяждат и озлобяват. Може би именно за Фресине са най-подходящи думите на Давил: „В лош час си дошъл в тази страна и сега връщане няма, но трябва винаги да имаш на ум, че постъпките на тези хора не можеш да измерваш с твоята мярка, нито да ги приемаш с твоята чувствителност, иначе в най-кратко време жалко ще загинеш“ (Андрич 1975: 213).

Сблъсъкът между Изтока и Запада се осъществява не само при представителите на силния пол. „Ахилесовата пета“ на консулшите – госпожа Давил и Ана фон Митерер – е начинът, по който те се вписват в източната, в босненската действителност. Жените, идващи от цивилизования Запад, попадат в едно силно патриархално общество – нещо неестествено и необяснимо за тяхната психика, за мирогледа им. Женските образи в романа „Травнишка хроника“ имат важна роля, защото именно чрез женската им психика се навлиза в атмосферата на „консулските времена“. Всяка жена в „Травнишка хроника“ е интересна с личната си съдба. Консулшите са двата основни женски образа в романа хроника на Иво Андрич. Те обаче нямат нито една допирна точка помежду си.

Госпожа Давил е кротка, уравновесена, с благ и улегнал темперамент, която живее единствено в рамките на своето семейно общество и намира удовлетворение единствено в съпругеската си преданост и в отговорността и грижата си към децата. Цялото старание и енергия, на които е способна, френската госпожа консулша насочва за поддържането на хармонията и спокойствието в семейството си. Тя се превръща в единствената сигурна опора на своя съпруг – френския консул Жан Давил. Центърът на нейния свят е семейството ѝ и затова тя така бързо се пригажда към чуждото, научава се да се радва и на най-дребната подробност, стига тя да разнообрази, украси или да направи по-приятно семейното ежедневие. Госпожа Давил се приспособява някак си механично, като по необходимост, към този чужд босненски свят и към този източен начин на живот. Тя проявява невероятна издръжливост и тактичност и така си осигурява близостта, уважението и подкрепата, а защо не и приятелството, на местните, босненските жени.

За разлика от госпожа Давил обаче съпругата на австрийския консул – Ана-Мария фон Митерер, е крайно неуравновесена. За нея смисълът на живота се състои в непрекъснатите ѝ любовни увлечения, от които винаги се връща разочарована и душевно сломена – връзката ѝ с Дефосе, безсмисления ѝ копнеж по безразличния Фон Паулич и всички останали подобни връзки в миналото ѝ. Ана-Мария непрекъснато се стреми да се докаже пред другите каква изключителна жена е, какъв виртуозен музикант е. Непрекъснатият ѝ стремеж да предизвика чуждото възхищение чрез своите възвишени мисли и идеали се оказва само една лъжлива маска, прикритие на истинския ѝ нрав, защото в същото време, докато опитва да привлече чуждото внимание и да предизвика чуждото възхищение, единственият начин да общува със съпруга си са скандалът, истерията, обвинението, плачът. И докато госпожа Давил е здраво стъпила на земята и се отдава на грижи за благополучието на семейството и близките си, мечтателката Ана-Мария преследва далечни и възвишени по нейно мнение идеали в бурното си въображение, а това винаги се оказват патетични изживявания.

Госпожа Давил се приспособява лесно към чуждата действителност и нея ориенталската отрова не може да зарази. Тя бързо получава правото на свободен достъп в женското общество на Травник. За разлика от нея Ана-Мария фон Митерер не полага ни най-малко усилие, нито пък има желание да се приспособи към босненския начин на живот. Напротив, тя дълбоко се отвращава от Травник и от всичко босненско и излива гнева си срещу Босна чрез истеричните си пристъпи

и сълзи. Тя седи вдървена в покрито с бял калъф кресло, дълбоко нещастна заради непобедимата уж босненска мръсотия, като не допуска никого близо до себе си. И макар натрапчиво да се прави на щедра и благородна дарителка, дори католическата среда я отдалечава от себе си. Тя остава „отвън“, лута се в нищото – тя е нито в Запада, нито в Изтока...

За разлика от мъжките персонажи, които не могат да приемат чуждите нрави и начин на живот, женските образи в романа „Травнишка хроника“ демонстрират значителна толерантност в това отношение. И ако за мъжете е трудно да се впишат в новата среда на живот и да свикнат с източния манталитет, то за техните половинки, по-точно за госпожа Давил, „сливането“ на Изтока със Запада се осъществява някак непринудено, като крайно естествен ход на събитията. При госпожа Давил Изтокът и Западът не се конфронтират, напротив – те се „научават“ да съжителстват, да „приемат“ новото и чуждото като нещо съвсем естествено и в крайна сметка между двата свята така и не се стига до сблъсък.

Госпожа Давил и Ана-Мария фон Митерер представят различни модели на женското поведение. В тази насока тези два образа са и крайно показателни по отношение на възприемането на непознатата, източната босненска действителност от аристократките, представителки на едно цивилизовано европейско, западно общество, тъй като с поведението си консулшите показват на читателя двата крайно различни начина за възприемането на Босна – новата, чуждата действителност, от която по необходимост трябва да станеш част.

В Травник съвместно живеят хора, представители на три националности и изповядващи четири религии. През годините хората от Изтока се борят с тежката си съдба, изтърпяват различни мъки и са принудени да изстрадат и малкото, което имат. Затова представителите на Изтока се отнасят с недоверие към пришълците от Запада, презират ги, затова са способни на всичко, за да прогонят натрапниците от западния цивилизован свят, които са реална заплаха за така подредения и еднотипен, монотонен и непроменящ се начин на живот в Травнишката котловина.

Като противоположност на босненци са изобразени хората, дошли от цивилизования западен свят. Попаднали веднъж в Травнишката котловина, те се чувстват като в „тъмница“, пропита с „ориенталска отрова“. В тази „тъмница“ няма изгледи за промяна, няма надежда за спасение. Тук европейецът се сблъсква с ориенталските злоба и лъжи.

И така в края на романа „Травнишка хроника“ консулите си тръгват, но Травник остава същият. Местните приемат тяхното заминаване като победа, защото, макар и в известна степен да са свикнали с тяхното присъствие, „все пак сега всички бяха доволни, че ще изчезнат тези чужденци заедно със своя необикновен и различен начин на живот, с дръзкото си вмешателство в босненските работи и условия“ (Андрич 1975: 417).

Казано накратко, героите на Андрич тук са представени във връзка с времето и със средата, в която попадат не по свое желание. В ежедневната си борба за оцеляване и приспособяване към чуждата действителност те преминават през различни изпитания, понасят различни трудности, лишения и унижения. Андричевите персонажи винаги са носени в неизвестна посока от историята и съдбата против волята им. Те не знаят накъде и не могат да направят нищо. Персонажи, които непрестанно се лутат между съня и действителността. Това лутане между сън и действителност най-ярко проличава в сцената със завоюваните трофеи, показани в Конака. Както казва Е. Мутафов: „Това е балкански мотив, с левантинско противоречие между разсъдъчност, дълбока чувствителност и тиранична жестокост и свирепост“ (Мутафов 1991: 45). За чужденците това е не само неразбираемо, но и унищожавашо, погубващо. Животът им, който е в непрекъснат допир с онази прочута босненска тишина, е някак потиснат и призрачен. Едно е безспорно – всички те са обединени от едно-единствено нещо – всички те, подвластни на съдбата, попадат в един омагьосан кръг, попадат на едно опустошително място, където губят себе си.

В края на романа пред френския консул Давил се появяват като различни призрачни сенки странни образи на скитници, които са дошли в Босна по една или друга причина и са унищожени, отровени от Изтока. Такива са французинът Пепен, който е учител по танци, Исмаил Раиф – потурчен елзаски евреин, италианецът Лоренцо Гамбини и редица други. Такъв е дори лекарят Колоня, който умира от законите на Изтока, въпреки че ги разбира.

И ако нещо в Травник се е променило, макар за кратко и в минимална степен, скоро всичко ще бъде забравено и нещата ще станат такива, каквито са били преди. „А ето и това беше и отмина. Вдигнаха се царете и разгромиха Бонапарта. Консулите ще изчистят Травник. Ще ги споменават само още само някоя година [...] И всичко ще бъде пак по божията воля, както винаги е било“ (Андрич 1975: 445).

И отново ще господства онази босненска победоносна тишина...

ЛИТЕРАТУРА

- Андрич 1975:** Андрич, И. *Травнишка хроника. Консулски времена*. Прев. С. Рачева. София: „Народна култура“, 1975.
- Игов 1992:** Игов, С. *Иво Андрич: Творческо развитие и художествена структура*. София, 1992.
- Мутафов 1994:** Мутафов, Е. *Поетиката на Иво Андрич и проблеми на балканския тип писател*. – В: „Балканистичен форум“, кн. 1, София, 1994, 37 – 51.
- Секулич 1968:** Секулић, И. *Исток у приповеткама Ива Андрића*. // *Из књижевних критика*, Београд, 1968, 134.